

Prvo Bugarsko Carstvo (681.-1018.)

Vujeva, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:856859>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studiji povijesti i pedagogije

Marko Vujeva

Prvo Bugarsko Carstvo (681. – 1018.)

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Denis Njari

Sumentor: dr.sc. Danijel Jelaš

Osijek, lipanj 2018.

Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

Preddiplomski studiji povijesti i pedagogije

Marko Vujeva

Prvo Bugarsko Carstvo (681. – 1018.)

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti,
znanstvena grana hrvatske i svjetske srednjovjekovne povijesti

Mentor: doc.dr.sc. Denis Njari

Sumentor: dr.sc. Danijel Jelaš

Osijek, lipanj 2018.

Sažetak

Bugari, pleme turkijskog podrijetla, prvi put svoje ime pronalaze u izvorima iz 5. st. kada su naseljavali područja crnomorske stepe i napadali daljnje granice Bizantskog Carstva. Pod navalama Hazara u 7. st. odlaze s prostora Karpata i dolaze na prostore Balkana gdje će pod Asparuhom 681. godine osnovati svoju državu koja će biti priznata od strane Bizanta i oni će im čak plaćati i danak te od tada možemo službeno govoriti o Prvom Bugarskom Carstvu.

Bugarsko Carstvo se u to vrijeme afirmiralo kao iznimno moćna država, ulazeći neprestano u oružane sukobe s velikim silama poput Bizanta i Franačke. Neprestano širenje svojih granica, uplitanje u politiku mnogih balkanskih država, stalni ratovi, primanje kršćanstva u vrijeme cara Borisa, konstantno ugrožavanje Bizanta, umalo sklopljen savez s Franačkom državom koji bi zasigurno tvorili najjaču silu tadašnje Europe, neka su od obilježja politike Prvog Bugarskog Carstva koja možemo reći u njegovoj kratkoj povijesti. Istaknuti carevi koji su provodili ekspanzionističku politiku zasigurno su Krum, koji čak i uspijeva usmrtniti bizantskog cara Nikefora, zatim Simeon, koji je čak možda i najveći car u povijesti Prvog Bugarskog Carstva i dolazio je nekoliko puta pred vrata samog Carigrada te dobiva i krunu od carigradskog patrijarha i na kraju Samuilo, koji je ujedno i posljednji car ovoga velikoga Carstva.

Ključne riječi: Prvo Bugarsko Carstvo, Bizant, Simeon, Samuilo, srednji vijek, kršćanstvo

Sadržaj

1. UVOD	1
2. PODRIJETLO BUGARSKOG NARODA I POČETCI BUGARSKE DRŽAVE.....	2
2.1. Bugarsko afirmiranje na prostoru Balkana.....	3
3. VANJSKA POLITIKA	5
3.1. Doba ikonoklastičkih borbi	5
3.2. Bugarska država na Balkanu	7
3.3. Sukobi s Franačkom	8
3.4. Odnosi s Hrvatskom i Srbijom	9
3.5. Sukobi Bugarske i Bizanta oko Makedonskih Slavena.....	9
3.6. Ponovni sukobi s Bizantom.....	11
3.7. Primanje kršćanstva.....	12
4. VLADAVINA SIMEONA I.	13
4.1. Ponovni sukob s Bizantom.....	14
4.2. Stanje na Balkanu.....	15
4.3. Simeonova epizoda na Balkanu.....	16
4.4. Posljedice Simeonove smrti na Bugarsku	17
5. STANJE U BUGARSKOJ NAKON SIMEONA.....	18
6. MAKEDONSKI USTANAK I VLADAVINA SAMUILA.....	19
7. ZAKLJUČAK	22
8. LITERATURA.....	23

1. UVOD

U završnom radu govorit će se o jednom od najznačajnijih srednjovjekovnih Carstava, Prvom Bugarskom Carstvu koje je postojalo od 7. st. pa sve do početka 11. st. Početak rada opisuje podrijetlo Bugara i njihov prvi spomen u povijesnim izvorima te njihova seoba s prostora oko Azovskog mora na područja jugoistočne Europe i njihova iznimna prijetnja Bizantu od samoga dolaska na ove prostore, sve do kraja postojanja Prvog Bugarskog Carstva. Svojim učvršćenjem na prostoru sjeveroistočnog Balkana započet će svoju ekspanzionističku i ratnu politiku koja će krasiti Prvo Bugarsko Carstvo čitavo vrijeme njegova postojanja. U radu će se također pregledati neki najvažniji vladari koji su obilježili vrijeme Prvog Bugarskog Carstva te povijesno-politički događaji koji su obilježili razdoblja njihova vladanja na što se naravno nadovezuje njihov odnos s vladarima drugih država i Carstava koja su postojala u tom razdoblju. Od samih vladara, najviše su se izdvojili Simeon i Samuilo koji su dobili posebna poglavlja u ovome radu zbog iznimno uspješne ekspanzionističke politike i prijetnje koju su nametnuli, nadasve, Bizantu i drugim srednjovjekovnim državama. Nadalje, valjalo bi istaknuti odnose s državama poput Hrvatske i Srbije, a ponajviše Bizanta koji se najviše uplitao i spominjao u kratkoj povijesti ovoga Carstva. Naravno, pri kraju su prikazane i okolnosti rušenja Prvog Bugarskog Carstva i što na njezinim bivšim područjima nastaje. Sve dotaknute točke će se na kraju rada objediniti u vidu zaključka. Cilj ovog završnog rada je prikazati Prvo Bugarsko Carstvo i bugarski narod od njegovih početaka i prvih spomena u 5.st. do njegovog ukidanja 1018. godine, te prikazati sve uspone i padove koji su se dogodili u međuvremenu.

2. PODRIJETLO BUGARSKOG NARODA I POČETCI BUGARSKE DRŽAVE

Propašću hunske države u Europi, svi tursko-mongolski narodi koji su s njima pod Hunskim imenom došli na teritoriji Europe povukli su se prema južnoruskoj ravnici i ondje jedno vrijeme mirovali. Kutriguri, jedna od hunskih skupina, vrlo je zanimljiva u kontekstu najranije povijesti Bugara. Kutriguri borave na području Crnoga mora, od dunavskog ušća do donjeg Dnjepra. Smatra se da su oni s tih područja pustošili prostore Trakije, pod vodstvom jednog od sinova „biča božjeg“, odnosno Atila. Imali su velike uspjehe u tim pljačkama, veliki dio 5.st. sve do teškoga poraza 468. godine kada se ponovno odlučuju povući i obustaviti sve napade i provale u Trakiju. Godine 481. godine ponovno naviru, ali ovoga puta pod Bugarskim imenom. Promjena u imenu vjerojatno je došla s priljevom turanskih naroda iz Azije. Uz pomoć Utigura, pridunavski Bugari od kraja 5. st. sve češće ugrožavaju Tračku granicu Carstva.¹ Valjalo bi istaknuti borbe koje su se vodile između 530. i 533. godine kada je bizantsku vlast snašla unutarnja kriza koju su Bugari vješto iskoristili.²

Bugarsko ime je turkijskog podrijetla i spominje se, kao što je ranije navedeno, još od kraja 5. st. kao narod koji napada balkanske granice Bizanta. Zapadna skupina koja je napadala navedene granice Bizantskog Carstva bila je samo jedan dio Bugara koji se odselio s njihovog matičnog teritorija oko Azovskog mora. Bugari su naseljavali prostore sjeverno i istočno od ušća Dunava, ali kasnijom seobom Slavena i Avara, navedena zapadna skupina Bugara stopit će se među tim, „novim“ narodima. Tijekom seobe Avara, istočna skupina Bugara koja je ostala na području oko Azovskog mora znatno dobiva na snazi i početkom 7. st. kao velika vojna snaga pomažu Bizantu u njihovom ratu s Avarima. Bugari u tim borbama ostvaruju velike uspjehe i 635. godine pod kanom Kubratom³ nanose velike poraze Turcima koji su se borili na strani Avara. Ohrabren tom pobjedom, Kubrat odlučuje formirati plemenski savez koji bi predvodili Bugari, a rasprostirali bi se na prostoru istočno i zapadno od Azovskog mora. Središte, odnosno jezgra tog saveza, tzv. Velike Bugarske, nalazila se na prostoru između Dona i Kubana.⁴

¹ Utiguri su također hunske pleme koje je boravilo na nizinama od Dona do Kavkaza i Kaspijskog mora

² Brandt, Miroslav, *Opća povijest srednjega vijeka*, SNL, Zagreb, 1980, str. 92.-93.

³ Kubrat je odrastao na bizantskom dvoru i tamo je primio kršćanstvo.

⁴ Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 249.

Nakon Kubratove smrti taj savez postaje veoma klimav te se konačno i raspada pod navalama Hazara koji krajem 6. st. na tim prostorima, točnije na sjevernim obroncima Karpata, osnivaju svoj kaganat. Bugari se iz tog raspalog plemenskog saveza sele u dva pravca. Dio Bugara vođenih Asparuhom odlazi prema zapadu i donjem Dunavu gdje će se kasnije i formirati Prvo Bugarsko Carstvo, a drugi dio Bugara odlazi na sjever prema Volgi i donjoj Kami, gdje će se također formirati jedna jaka srednjovjekovna država u 10.st., država Povolških Bugara.⁵

2.1. Bugarsko afirmiranje na prostoru Balkana

Bugare i prije njihovog dolaska na „scenu“ možemo uočiti u prvim sukobima Slavenkih plemena s Bizantom u doba cara Justina (518.-527.). Vrlo je vjerojatno kako su Slaveni ozbiljnije počeli ugrožavati Bizant u drugoj polovici 6. st. u zajednici s Bugarima, a upravo zbog saveza sa Slavenima Bugari kao takvi nisu zabilježeni, već Komes Marcelin njih bilježi kao Gete.⁶ U vrijeme Justinijana napadi „Geta“ nastavljaju se u zajednici s Antima,⁷ ali trački zapovjednik Hilvud uspješno brani granicu na Dunavu. Nakon sukoba Slavena i Anta, Slaveni s Bugarima samostalno nastavljaju ratovati protiv Bizanta i do sredine stoljeća imaju velike uspjehe gdje 540. godine uspijevaju doprijeti do Carigrada te uspijevaju prijeći Dunav i osvojiti dijelove Balkana.⁸

Za Bugarsku povijest iznimno je važna 642. godina kada ih napadaju Hazari jer se oni tada dijele u pet skupina, a jedna od njih pod vodstvom Asparuha krenut će na put prema Besarabiji gdje će potom prijeći Dunav i pokoriti domorodačka slavenska plemena koja su te prostore nastanjivala.⁹ Asparuhova skupina kada je došla na prostore između Dnjestra i Dunava odlučuje nastaviti svoje prodiranje prema istočnoj Trakiji. Konstantin IV., kako bi ih suzbio, šalje svoju vojsku koja biva poražena. Bugari zauzimaju Dobruđu i šire se na prostor između donjeg Dunava i planine Balkan gdje pronalaze savez sedam slavenskih plemena koja im se brzo obvezuju na plaćanje danka kako bi se uspjeli održati na navedenim prostorima. Unatoč tome bugarska ratnička aristokracija uspijeva istisnuti slavenske poglavare i zavladata tim slavenskim savezom. Tim se potezom južno od Dunava formira bugarsko-slavenska država. Konstantin IV., koji ih nije uspio zaustaviti, prihvaća jednaku sudbinu kao i slavenska

⁵ Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, str. 249.

⁶ Komes Marcelin Getima naziva savez plemena sjeverno od donjeg Dunava i Crnog mora, a kasniji pisci upotrebljavaju ga izričito za Slavene (Teofilakt Simokata)

⁷ Antima se nazivaju zajednice slavenskih plemena s područja južnog Dunava i sjeverozapadnog Crnomorskog područja.

⁸ *Historija naroda Jugoslavije I.*, Školska knjiga, Zagreb, 1953., str. 66.-69.

⁹ Goldstein, Ivo; Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi Liber, Zagreb, 2006, str. 176

plemena te je prisiljen plaćati danak i 680. godine dekretom priznaje Bugarsku vlast nad osvojenim područjem. Tim se dokumentom prvi put priznaje neka barbarska država na nekadašnjem teritoriju Bizanta.¹⁰

Od toga se vremena, točnije od 681. godine, već može formalno govoriti o Prvom Bugarskom Carstvu, ali tek u vrijeme Asparuhova nasljednika Tervela, njihovi će vladari dobiti službenu titulu cezara od Justinijana II., kada Tervel pomaže Justinijanu vratiti prijestolje. Početkom 8.st. odnosi Bizanta i Bugarske nisu toliko dobri te su obilježeni neprestanim sukobima, a većinu tih ratova Bizant pobjeđuje sve do doba cara Kruma, koji pomiče ravnotežu na stranu Bugarske. Također je bitno za istaknuti kako do kraja 9. st. Bizant uspijeva proširiti vjerski i kulturni utjecaj na prostor Bugarskog Carstva, a isti se taj utjecaj proširio i na ostale slavenske narode.¹¹

Kao što je navedeno, od kraja 8. st. pa sve kroz 9. st. nekoć turkijski bugarski narod, postupno se slavenizirao i u konačnici skoro u potpunosti asimilirao, prihvativši slavenski jezik i kulturu. Prvi Bugarski car koji je primio kršćanstvo jest Boris, koji se pokrstio još 864. godine. Borisu je ta „nova“ vjera omogućila da on progoni svoje političke protivnike koji još uvijek nisu primili kršćanstvo, a pred kraj svojega života povlači se u manastir i vlast prepušta svome sinu, Simeonu I. (893.-927.), koji će dovesti Prvo Bugarsko Carstvo do svog prvog vrhunca.¹²

¹⁰ Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno razdoblje povijesnog razvitka*, str. 249.

¹¹ Goldstein, Ivo; Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, str. 176.

¹² Isto, str. 177.

3. VANJSKA POLITIKA

Kada govorimo o Prvom Bugarskom Carstvu i njegovoj vanjskoj politici, većinom će biti riječ o sukobima s drugim državama ili velikim Carstvima gdje će daleko najviše sukoba i pregovora biti s Bizantom. Sam položaj Bugarske pogodio je takvoj vanjskoj politici jer je sa svih strana bila okružena „neprijateljima“ i jer je velika većina Bugarskih kanova i careva bila ekspanzionistički orijentirana te ulazila u sukobe koji ponekad i nisu imali previše izgleda da budu uspješni.

3.1. Doba ikonoklastičkih borbi

U vrijeme ikonoklastičkih borbi Bizant se odlučuje na jedan potez koji će uzrokovati dugogodišnje sukobe s Bugarima. Naime, kako bi ojačao svoj položaj naspram Bugara, Bizant odlučuje prostor Trakije napučiti doseljenicima.¹³ Iako je car Leon bio u dobrim odnosima s Bugarskom zbog njihove pomoći u sukobima s Arapima, Konstantin V., opijen moći i njegovim recentnim uspjesima na istoku i lošim stanjem unutar same Bugarske, odlučio je kako su to dovoljni razlozi da oni prestanu plaćati godišnji danak koji su plaćali od kraja 7. st. Naravno da je taj potez s bugarske strane pridonio mnogo nezadovoljstva, kan Kormisoš odlučuje pokrenuti rat s Bizantom i 756. godine uspijeva prodrijeti sve do carigradskih zidina. Tim sukobima započeo je dvadesetogodišnji rat između Bizanta i Bugarske. Rat se odvijao s promjenjivom srećom za obje strane, ali kao jednu od ključnih bitaka možemo navesti 763. godinu i bitku kod Anhijala na obali Crnoga mora, gdje je Bizant zadao veliki udarac Bugarskoj. Bugarima nikako nisu pomogli unutarnji sukobi u državi i nekoliko zbacivanja kanova, ali tek u vrijeme kana Teleriga (766/69-777.), Bugarska se uspijeva nešto primjerenije oduprijeti Bizantu. Na kraju, ovim ratom Bizant nije uspio ostvariti svoj početni naum i srušiti bugarsku državu, ali su uspjeli smanjiti njezin opseg i njihovu napadačku moć, što im je omogućilo da svoju pažnju dodatno usmjere na sukobe koji su se odvijali na istoku carstva.¹⁴

¹³ Car Konstantin V. svojim vojnim uspjesima uspijeva ojačati istočnu granicu prema kalifatu, potaknut vojnim uspjesima mijenja sastav stanovništva u Maloj Aziji doseljavanjem paulikijanskog stanovništva iz oblasti Melitene, ali također dovodi i drugo armenijsko i sirijsko stanovništvo u Trakiju. Doseljavanjem stanovništva iz maloazijskih tema u Trakiju, car dobiva stanovništvo vjerno njegovoj politici i uvelike mijenja sastav carigradskog stanovništva.

¹⁴ Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, str. 257.

Kraj 8. stoljeća obilježen je mnogim krizama unutar Bizantskog Carstva. Car Konstantin VI. (780-797.) toliko je nerazborito i nasilno vladao da ga je vlastita majka Irena odlučila oslijepiti i zamijeniti na tronu te tako postati prva žena na bizantskom prijestolju. Suvladanje Konstantina VI. i Irene bilo je vrlo uspješno u nekoliko aspekata, a najvažniji su pobjeda nad Arapima i suzbijanje Bugara slijedećih nekoliko godina. Doba njezine vladavine (do 802. godine) označeno je kao krizno jer su Arapi i Bugari doveli Bizant u podređeni položaj i morali su im plaćati danak. U vrijeme njezine samostalne vladavine govorkalo se o njezinom mogućem braku s Karlom Velikim i jedino se može pretpostaviti što bi se dogodilo da su se ta dva velika Carstva ujedinila pod Karolinzima. Ali, Irena je protjerana na otok Lezb, gdje i umire 803. godine, a nasljeđuje ju Nikefor I. (802-811.). On se odlučio obračunati s Bugarima koji su u mahovima napadali Carstvo i ugrožavali ga. Godine 811. Nikefor se okomio na Bugare, uništio njihovu prijestolnicu Plisku i nije želio ni čuti Krumove molbe za potpisivanje mira. Potjera za Krumom pokazala se kobnom za samog cara i njegovu vojsku koja je opkoljena u planinama i potpuno uništena, a sam je car ubijen. Krum je proslavio veliku pobjedu tako da je od Nikeforove lubanje napravio pehar iz koje je pio na gozbama. To je jako pogodilo ugled Bizantskog Carstva budući da još od 378. godine¹⁵ car nije poginuo u bitci.¹⁶

Bugare od 802. godine vodi kan Krum, koji je prije svega provodio osvajačku politiku, a na Bizantskoj strani mu se odupire stratiotska vojska. Karlo Veliki poražava Avare, a Arapi Bizant što iznimno olakšava posao Krumu za provođenje ekspanzionističke politike. U vrijeme kana Kruma počinje nagli uspon Bugarske države. Tada zauzimaju prostore već propale avarske države istočno od Tise, a osim toga Krum uspijeva osvojiti i najsjeverniju bizantsku tvrđavu u Bugarskoj, Serdiku, i ne staje sve do carigradskih zidina. Ali kada pričamo o ubrzanom razvoju Bugarske, ne smijemo zaboraviti na veliki utjecaj koji je imalo kršćanstvo koje se u 9. st. širi s prostora Bizanta, ali o Bugarskom primanju kršćanstva biti će riječ u kasnijem poglavlju.¹⁷

Ohrabreni pobjedom nad Nikeforom okreću se osvajanju Carigrada, ali Krum umire 814. godine i čitav taj pokušaj pada u vodu jer se novi kan Omortag (814.-831.) prvo trebao

¹⁵ Cara Valensa u bitci kod Hadrijanopola 09.08.378. godine ubijaju Goti

¹⁶ Goldstein, Ivo; Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi liber, Zagreb, 2006., str. 175.

¹⁷ *Historija naroda Jugoslavije I.*, str. 121.-122.

pobrinuti da učvrsti svoj položaj u državi.¹⁸ Unatoč tome što se odriču pokušaja za osvajanje Carigrada, četiri godine nakon Nikeforove pogibije; točnije 815. godine, kan Omortag primorao je Bizant da prizna Bugarsku vlast na predjelima između Balkana i Rodopskog masiva. Tom je prigodom dogovoreno tridesetogodišnje razdoblje prijateljstva između dva carstva, što će biti izrazito korisno za obje strane. Bugarska ovime dobiva više manevarskih mogućnosti za svoju ekspanzionističku politiku, što i iskorištava te zauzima Makedoniju i dodatno se uključuje na Panonski prostor i na zapadne predjele Balkanskog poluotoka. Konstantin Porfirogenet piše kako su još od 7. st. jasno formirane slavenske političko-teritorijalne jedinice te kako su u 10. st. postojale Raška ili Srbija, Duklja, Travunja, Zahumlje, Neretljanska oblast ili Paganija i Hrvatska. Također je poznato kako je Bizant uspio sačuvati vlast u nekim gradovima duž Jadranske obale koji su funkcionirali kao zasebne upravne jedinice pod neposrednom upravom Carstva.¹⁹

Godine nakon smrti Nikefora obilježene su smanjenim ugledom samoga Carstva, ali valjalo bi istaknuti kako nedugo nakon te trijumfalne pobjede Kruma, u vrijeme cara Mihajla II. Amorijca (820.-829.) izbija ustanak Tome Slavena protiv centralističke vlasti u Carigradu, a sam grad prilikom opsade spašavaju Bugarske snage koje nanose težak poraz Tomi Slavenu i spašavaju legitimnu bizantsku vlast.²⁰

3.2. Bugarska država na Balkanu

Bugari se od samog dolaska na prostor Balkana upliću u poslove Bizanta u njihovom nastojanju širenja vlasti i jačanja na poluotoku. Velik broj Slavena koji su živjeli na prostoru novonastale Bugarske tada bježi na prostore Bizanta (oko 200 000 ljudi) zbog tlačenja na velikim zemljišnim posjedima. Kako bi nadoknadili taj gubitak u ljudstvu, a ujedno i radnoj snazi Bugari su se odmetnuli 773. godine i napali prostore makedonskih Sklavinja,²¹ pleme Berzita između Vardara i Ohrida, ali su u tom pohodu neuspješni.²²

Prijelaz u novo stoljeće donosi Bugarima i nove osvajačke uspjehe. Naime, u to vrijeme kan Krum našao se u nezavidnoj poziciji, u središtu unutrašnje krize. Krizu su uvjetovala ratnička plemena sa svojim interesima i sve jači zemljoposjednici koji nisu htjeli biti zanemareni. Kan je tu krizu uspio nadvladati, a Bugarska se kao država sa snažnom vlašću kana i težnjama za

¹⁸ Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno razdoblje povijesnog razvika*, str. 258-259.

¹⁹ Brandt, Miroslav, *Opća povijest srednjega vijeka*, str. 342.

²⁰ Isto, str. 260-261.

²¹ Bizantski pisci tako nazivaju novonastale Slavenske države na prostoru od Dunava do Peloponeza

²² Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno razdoblje povijesnog razvika*, str. 265.

stjecanjem novih posjeda kako bi se te želje zemljoposjednika zadovoljile, sve više okreće ekspanzionističkoj politici. Poraz Avara u ratu s Francima oportunistički je iskoristila Bugarska i već 805. zaposjela Vlašku nizinu i istočnu Panoniju do Tise.²³

3.3. Sukobi s Franačkom

Franci i Bugari sve do početka 9. st. nisu bili u izravnom doticaju, ali obnavljanjem Franačke vlasti nad Donjopanonskom Kneževinom za vrijeme Ludovika Pobožnog, točnije 822. godine kada su konačno uspjeli svladati kneza Ljudevita, po prvi puta imamo značajnije događaje između tih zemalja. Još za vladavine kana Kruma (802.-814.) Bugari zauzimaju Srbiju i zapadna područja današnje Rumunjske, koja je kasnije nazvana Erdelj, a u vrijeme kana Omortaga dobivaju na zapadu novog, moćnog susjeda – Franačku. Omortag sa svojom flotom uplovljava u Savu, Dravu i Dunav te uspješno uspijeva protjerati Franke s područja Donjopanonske Kneževine koju uspješno vraća pod vlast donjopanonskog kneza Ratimira (829.-830.). Istočni dio današnje Slavonije sa Srijemom ostaje pod bugarskom vlašću sve do 845. godine kada se pripaja Podunavskoj markgrofoviji (točnije pod vlast Ludvika Njemačkog), a ostatak Donjopanonske Kneževine još je 838. godine zauzeo Podunavski markgrof Ratbod.²⁴

Nakon pobjede, Ludvik odlučuje reorganizirati čitavi prostor koji je osvojio (od srednjeg Dunava do Istre). Područje nekadašnje Istočne marke iz vremena Karla Velikog reorganizirano je na tri oblasti: 1. Istočna marka (Ostmark) sada postaje prostor uz Dunav do Ennsa do Bečke šume; 2. Gornja Panonija postaje zasebna upravna oblast od Bečke šume do rijeke Raab; 3. Karantaniya je posljednja oblast koja se nalazila na prostoru gornje Drave i Gornje Mure. Nadalje, taj prostor još se dijelio na: 4. Donjopanonsku Kneževinu; 5. Savska grofovija (prostor Kranjske); 6. Istra; 7. Furlanija. Prvih pet pokrajina pripalo je pod vlast prefekta koji je bio podložan kralju Istočnofranačke²⁵ države; točnije, Ludvigu Njemačkom. Istra i Furlanija pripale su Kraljevini Italiji.²⁶

²³ Brandt, Miroslav, *Opća povijest srednjega vijeka*, str. 342.

²⁴ Isto, str. 239.

²⁵ 10. kolovoza 843. potpisan je Verdunski sporazum koji Franačku dijeli na tri djela (Zapadna Franačka, Istočna Franačka i Lotarova država)

²⁶ Brandt, Miroslav, *Opća povijest srednjega vijeka*, str. 245.

3.4. Odnosi s Hrvatskom i Srbijom

Konstantin VII. u poglavlju o Hrvatima i zemljama koje sada naseljavaju, kratko govori o njihovom odnosu s Bugarima. Piše kako su od Heraklija Hrvati podvrgnuti romejskom caru i da nikada nisu plaćali danak Bugarima, niti su ikada bili pod njihovom vladarskom palicom. Čak do tada nisu međusobno ni ratovali, osim arhonta Mihajla Borisa (852.-888.), ali on nije uspio postići velike uspjehe protiv kneza Trpimira pa odlučuje sklopiti s Hrvatima mir i vratiti se u svoju zemlju.²⁷

O odnosima sa Srbijom, Konstantin Porfirogenet piše kako su od početaka pa sve do srpskog kneza Vlastimira, odnosno do Presijamovog vremena, Srbi i Bugari živjeli u miru i harmoniji kao susjedi. Bugarska se početkom 9.st. proširuje prema sjeverozapadu i zauzima prostore sjeverne Srbije s Braničevom i Beogradom, Srijem i dio Slavonije, a sljedeća na putu bila je Srbija. Naime, početkom 9. st. Presijam pokreće pohod na Srbiju gdje je na vlasti knez Vlastimir. U tri godine Presijam uspijeva samo izgubiti veliki dio svoje vojske. Vlastimir je bio vrlo utjecajan i snažan knez što se pokazivalo i prema zapadu. Uspio je za Srbiju trajno vezati Trebinje udajom svoje kćeri za sina trebinjskog župana Bele, Krajinu, a od Vlastimira dobiva titulu arhonta. Iz tog saveza po Porfirogenetu nastaje Travunijska kneževina. Svi nadolazeći vladari te kneževine bili su izravno podređeni srpskom vladaru.²⁸

3.5. Sukobi Bugarske i Bizanta oko Makedonskih Slavena

Plemena makedonskih Slavena krajem 7. st. i dalje žive pod vlašću svojih knezova (arhonta), ali uz to priznaju vrhovnu vlast Bizanta, iako je ona poprilično labava. Upravo ta slaba zavisnost Sklavinija prema Bizantu potiče niz bizantskih vladara da učvrste svoju vlast u zaleđu Soluna. Međutim, Bizant u tim nastojanjima neće biti sam. Rastuća Bugarska će se upravo u to vrijeme naći u istom području što će prouzrokovati žestoke sukobe snaga Bizanta i Bugarske. Zanimljivo je da u ovim sukobima nije tolika pozornost usmjerena na teritorij, već na ljudske mase koje su trebale poslužiti kao ekonomski i vojnički faktor objema stranama. To nam dokazuje i podatak da je Konstantin V. 768. godine povodom gusarskih pohoda makedonskih i tesalijskih Slavena bio primoran u razgovoru sa slavenskim knezovima od njih otkupiti zarobljenike koje su oni u tom pohodu zarobili na otoku Imbrosa, Tenedosa i Samotrake za 2500 svilenih haljina. Upravo za Konstantina V. i Bugari po prvi puta iskazuju

²⁷ Konstantin Porfirogenet, *O upravljanju carstvom*, str. 82.

²⁸ *Historija naroda Jugoslavije I.*, Školska knjiga, Zagreb, 1953., str. 250.

težnju za makedonskim prostorima (i ljudima). Bizant saznaje 773. godine kako je kan Telerig poslao 12 000 vojnika i boljara da opustoše Berzitiiju,²⁹ a njezino stanovništvo presele u Bugarsku. Berzitiija do tada nije pretrpjela pustošenja Bizanta ni Bugarske, što Bugarima upravo i treba jer su u proteklim godinama izgubili oko 200 000 Slavena koji se sele na područja Bizanta zbog lošeg postupanja prema njima. Bizant navalom na Bugarsku prekida tu zamisao. Bizant sve više jača na ovim prostorima krajem 8. stoljeća. Bizantinci imaju velike uspjehe protiv Slavena u zaleđu Soluna, a dolaskom Nikefora I. (802-811.) Bizant okupira čitavo Egejsko primorje što dopušta novu temu Makedonije između Marice i Strume. Organiziraju se Solunska tema, tema Peloponez u Grčkoj, jonski otoci udruženi u Kefaloniju, a oko Strume organizirana Strumska tema. Bizant se osigurao na pojasu Adrianopol-Plovdiv-Serdika protiv navala Bugara početkom 9. st. koje završavaju neuspjehom. Zauzimanjem bivših avarskih teritorija vidi se izrazita porast u moći Bugarske koje 809. godine uspijeva zauzeti najsjeverniju tvrđavu Bizanta, Serdiku. Nakon što su se počeli niz Strumu spuštati prema Makedoniji, potpisuje se tridesetogodišnji mir 814-815. koji ograničava Bugarsku sjeverno od pojasa Adrianapol, Plovdiv, Serdika i Niš.³⁰

Bugarska napredovanja događaju se nešto kasnije, iako nisu pomnije bilježena u izvorima. Od Klimenta Ohridskog saznaje se da su 837. godine pomogli makedonskim Slavenima prilikom ustanka u Solunu, a na području Strumljana i Smoljana postižu trajne uspjehe 847. godine. Do sredine 9. st. bugarska se vlast proširila na područje Vardara i zapadno od Ohridskog i Prespanskog jezera. Ovaj podatak može navesti na mišljenje da je Bizant, čije je to područje bilo, ali pod vrlo labavom vlašću, prepustio te posjede Borisu 864. godine kako bi ga pridobio i usmjerio ga na primanje kršćanstva, da barem u tom aspektu Bugarska bude podložna Carigradu, odnosno njegovu patrijarhu.³¹

²⁹ Berzitiija je teritoriji makedonskog plemena Brsjaka na zapadnom dijelu Makedonije od Ohrida do današnjeg Velesa

³⁰ *Historija naroda Jugoslavije I.*, str. 284.-286.

³¹ Isto, str. 287.

3.6. Ponovni sukobi s Bizantom

U vrijeme Bazilija I. (867.-886.) odnosi Bugarske i Bizanta bili su, kao i za vrijeme kana Omortaga, prijateljski. Štoviše, Bizant je bio glavni pokretač i provoditelj Bugarskog procesa pokrštavanja. Bazilije I. ponovno vraća stari sjaj Bizantu i širi njihove granice na istoku i zapadu. U vrijeme njegova sina Leona VI. Mudrog, takav je položaj Bizanta ponovno doveden u pitanje zbog njegovih loših odnosa s Crkvom te mnogih ratnih poraza, ponajviše od Arapa na istočnim predjelima Carstva i na Mediteranu te od strane Bugarske. Prije nego što se u ovom radu dođe do samoga sukoba, važno je naglasiti kako je Bugarska prethodno unutar svojih granica imala ogromne teritorijalne posjede. Proširili su svoj teritorij na Vlašku nizinu, Sjeverozapadnu Srbiju, Srijem i današnju istočnu Slavoniju; zauzeli su cijelu Makedoniju, osim Soluna. Bugarska je postala golema i snažna država unutar koje se stopila probugarska ratnička aristokracija i sloj slavenskih plemenskih prvaka koji su pružili snažni oslonac kneževskoj vlasti.

Kako bi se prikazala samo moć takve vrste vlasti, valja naglasiti jedan splet događaja prilikom odlaska kneza Borisa (889.) u samostan.³² Prijestolje nasljeđuje njegov najstariji sin Vladimir, ali vrlo se brzo zamjerio svome ocu kada je pokušao obnoviti poganstvo kako bi udovoljio boljarima. Boris se ubrzo vraća iz samostana kako bi to spriječio. Zbacio je svog sina s prijestolja, zatvorio ga i oslijepio, a na prijestolje postavlja svoga mlađeg sina, Simeona (893.-927.). On se nakon tih događaja vraća u samostan u Preslavu, gdje umire 907. godine. Početke ponovnih sukoba Bizanta i Bugarske nije otpočeo sam Simeon, već ih je izazvao Bizant odlučivši premjestiti sjedište trgovine s Bugarskom iz Carigrada u Solun te time spriječiti pristup bugarskim trgovcima prijestolnici Carstva.³³

³² Knez Boris je bio prvi Bugarski vladar koji je prihvatio kršćanstvo, te se pred kraj svoga života odlučio odreći prijestolja kako bi postao redovnikom. Goldstein, Ivo; Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, str. 177.

³³ Brandt, Miroslav, *Opća povijest srednjega vijeka*, str. 423.-428.

3.7. Primanje kršćanstva

Bugarska je upravo uspješno podvrgnula Makedoniju pod svoju vlast i nastavila svoju ekspanzionističku politiku na što Bizant mora reagirati. Bizant je nastojao na bilo koji način učvrstiti svoj utjecaj u Bugarskoj, a jedini pravi način za to bilo je Bugarsko primanje kršćanstva kako bi barem unutar Crkve podvrgnuli svoje susjede. U ovom nastojanju vjerojatno možemo povezati i nastanak prvog slavenskog pisma – glagoljice, i prve književnosti na jeziku makedonskih Slavena, čime je on prvi književni jezik u povijesti Slavena. Veliki utjecaj u tome svakako su odigrali i sveta braća Konstantin i Metodije koji su rodom iz Soluna, čiji stanovnici uz grčki govore i jezik makedonskih Slavena.

Kan Boris isprva se obraća Francima radi pokrštavanja jer ne želi biti podvrgnut carigradskom patrijarhu, no pod prijetnjom rata od strane bizantskog cara prisiljen je 864. primiti kršćanstvo iz Carigrada. Boris je nekoliko puta pokušao uz pomoć Rima osnovati vlastitu crkvu, ali neuspješno. Od 869. do 870. godine Bugarska se definitivno oslanja na Carigradsku patrijaršiju. Od prije se provodilo postupno pokrštavanje iz Soluna radi veće uspostave kontrole Bizanta nad tim područjem, ali sada se provodi sustavno pokrštavanje i istjerivanje stare vjere. Bugarska je izrazito bitna za širenje kršćanstva jer je tamo nakon Metodijeve smrti 885. godine većina njegovih učenika pronašla utočište gdje stvaraju dva kulturna centra; jedan u vladarevoj prijestolnici u Preslavu, a drugi u Makedoniji. Istaknuti učenici su Kliment i Naum te njima pripada velika zasluga za uvođenje slavenskog jezika ne samo u crkvu, nego i književnost. Kliment se istaknuo samome Borisu te unutar same države stvorio novu privilegiranu klasu svećenstva. Iako vrlo aktivni na Borisovom dvoru nešto veći trag su ostavili u Makedoniji.³⁴

³⁴ *Historija naroda Jugoslavije I.*, str. 290-291.

4. VLADAVINA SIMEONA I.

Prije samih sukoba Bizanta i Bugarske valjalo bi prikazati stanje u oba Carstva. U Bugarskoj Borisa nasljeđuje jedan od najznačajnijih kanova u Bugarskoj povijesti, Simeon. Simeon I. (893.-927.) odrastao je i obrazovao se u Bizantu, te njihovu kulturu nastoji prenijeti u Bugarsku, potiče izgradnju palača i crkava i širi manastirske zajednice. Također potiče i prevođenje grčkih knjiga na staroslavenski jezik, no to ga ne sprječava da ratuje s njima i da nekoliko puta dođe do vrata samog Carigrada. Njegov otac Boris već je duže vrijeme planirao učiniti Plisku prijestolnicom dostojnom Carigrada, a Simeon je tu politiku ne samo nastavio, već i svojevrsno nadgradio. Bizant je u to vrijeme sukobljen s mnogim nedaćama, loše vodstvo i odluke ulit će vodu na mlin Simeona i natjerati ga na rat s Bizantom. Početkom 10. st. Bizant je izmučen stalnim ratovima na istočnoj i zapadnoj fronti, no to nije kraj njihovim mukama koje će smrću cara Lava VI. tek uslijediti. Lav VI. umire 12. svibnja 912. godine i nasljeđuje ga Aleksandar, stric tada maloljetnog Konstantina Porfirogeneta.³⁵

Aleksandrova vanjska politika imat će kobne posljedice za budućnost Bizanta. Jedna od njih jest uskraćivanje plaćanja danka Bugarima za koji su bili obvezani ugovorom iz 896. godine, a time samo potiče bugarskog cara Simeona na rat. Odmah po početku rata s Bugarima, 913. godine umire i car Aleksandar koji je sam rat i pokrenuo. Jedina moguća opcija za tron bila je postaviti sedmogodišnjeg cara Konstantina. Uz sam rat koji je tinjao u pozadini, izbijaju unutarnji sukobi oko prijestolja u Bizantu i pokušava se uzurpirati kruna. Simeon ne nailazi na jak otpor od strane Bizanta te već 913. godine dolazi pred zidine Carigrada. Simeon na umu nije imao pljačkaški pohod ili osvajanje teritorija, nego rimsku, odnosno carsku krunu. Simeon koji je odgojen u Bizantskom Carstvu znao je da na zemlji može postojati samo jedno carstvo, a za njega je to bilo Bugarsko. Želio je u potpunosti izbrisati Bizant. Bizant ovdje nije branio samo svoj teritorij nego i svoje postojanje. Nakon što je došao pred vrata Carigrada uvjerio se koliko je teško osvojiva najjača svjetska utvrda te je tada prionuo u pregovore s patrijarhom Nikolom Mistikom (predstavlja cara Konstantina VII., Porfirogeneta).³⁶

Simeon je za vječni mir zahtijevao da se njegova kći uda za mladog cara te je od samog bazileja uzeo carsku krunu, a time je službeno stvoreno Prvo Bugarsko Carstvo. Sličan događaj se odigrao stoljeće ranije kada je Bizant priznao Karla velikog kao „cara Franaka“, a Simeon dobiva titulu „car Bugara“. Bizantski car i dalje ostaje „car“, što predstavlja vladara

³⁵ Goldstein, Ivo; Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, str. 177.

³⁶ Ostrogonski, Georgije, *Povijest Bizanta 324.-1453.*, str. 151-152.

čitave kršćanske ekumene koji pokušava održati jednaku hijerarhiju koju trenutno ugrožava Simeon. Time je zaključen rat te se on vraća u svoju zemlju i obećava Bizantu trajni mir.³⁷

4.1. Ponovni sukob s Bizantom

Nakon toga dolazi do novih prevrata. Careva majka Zoja vraća se na dvor i počinje povlačiti poteze; odbačen je brak Simeonove kćeri i Konstantina i osporena je valjanost njegove carske krunidbe. Takvi potezi potiču izbijanje novoga rata u kojemu Simeon želi natjerati narode Bizanta da ga priznaju za cara. Simeon osvaja Hadrijanopol te je poharao okolicu Drača i Soluna. Nadalje, carska je vojska primorana izvesti protunapad koji je isprva uspješan. No, 20. kolovoza 917. godine Simeon napada carsku vojsku na Aheloju i uništava je. Nakon toga veže još jednu pobjedu i postaje gospodar Balkanskog poluotoka te se probija do Korinskog zaljeva 918. godine. Na scenu stupa Roman Lakapen³⁸ koji postupno uklanja caricu Zoju i preuzima njezino mjesto. Konstantin VII. ženi se njegovom kćeri Helenom čime Lakapen postaje legitimni suvladar Konstantina, 24. rujna 920. godine Konstantin ga postavlja za cezara, a 17. prosinca za suvladara. Time je on učinio ono za što se Simeon krvavo zalagao i borio.³⁹

Simeona je taj potez razljutio i on ga želi što brže poništiti i ukloniti Romana Lakapena, jer sve dok je Roman na tronu uz Konstantina on nije mogao ostvariti svoj cilj da postane vladar Bizanta. Ponovno osvaja Hadrijanopol i pustoši po Bizantskom Carstvu, no to ne mijenja situaciju jer i on i Roman znaju da tko god sjedi na tronu u Carigradu, on kontrolira situaciju. Simeon zna da nema dovoljno jaku mornaricu za napad na Carigrad te plaća Arape i sklapa savez s njima, no Bizantska diplomacija to saznaje na vrijeme i nudi više novaca i darova Arapima da ne napadnu. Simeon 924. godine dolazi pred Carigrad i opet je prisiljen, kao i 913. godine, na pregovore s bizantskim vrhom. U jesen 924. godine, odvija se susret dvaju vladara koji je označio kraj svih Simeonovih velikih nada. Bizant se pomirio s time da će Simeon zadržati titulu cara, no opseg njegove moći ostao je samo u Bugarskoj. Simeon iako je bio vojno nadmoćni, diplomatski se nije mogao nositi s Bizantom i nikada nije uspio ostvariti svoje pretenzije na Bizantski dvor.⁴⁰

³⁷ Goldstein, Ivo; Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, str. 177.

³⁸ Roman Lakapen je bio vođa mornarice i drungarij carske flote

³⁹ Ostrogonski, Georgije, *Povijest Bizanta 324.-1453.*, str. 152.-153

⁴⁰ Isto, str. 153.

4.2. Stanje na Balkanu

Nakon Vlastimirove smrti, vlast u Srbiji preuzimaju njegova tri sina, Mutimir, Strojmir i Gojnik, koji dijele državu na tri zasebna dijela te njih napada 852. godine Mihajlo Boris. Mihajlo Boris je kao i njegov otac Presijam imao vrlo neugodnu epizodu u Srbiji i Hrvatskoj, toliko da su boljari zarobili njegovog sina Vladimira te je on prisiljen potpisati mir sa Srbima i pod zaštitom Mutimira vraća se u Rašku. Nakon toga Mutimir vlada samostalno, a njegova braća odlaze u Bugarsku kao dio danka.⁴¹ Gojnikov sin Petar ostaje u Srbiji pod zaštitom Mutimira, ali ubrzo odlazi u Hrvatsku. Po Mutimirovoj smrti vlast nasljeđuje njegov prvorodenac Pribislav, ali Petar Gojniković dolazi iz Hrvatske i uzima vlast u svoje ruke. Petar će vladati dugi niz godina i sklopiti prijateljske odnose s Bugarskom, odnosno sa Simeonom i s Bizantskim carem Leonom VI. kojega su zvali Mudri.⁴²

Dobre odnose Srba i Bugara pokvario je Humski vladar Mihajlo. Petar je tada pokušavao svoju vlast proširiti na zapad, što naravno nije odgovaralo Mihajlu i on se okreće Simeonu za pomoć. Upozorava Simeona kako je bizantski car Leon pokušavao uvjeriti Petra da se pridruži Turcima u napadu na Bugarsku. Simeon se osobno nije mogao obračunati s Petrom jer je morao voditi rat protiv Bizanta te šalje snage pod vodstvom Teodora Sigricija i Marmaja da napadnu Duklju, gdje uspješno zarobljavaju cara Petra, odvođe ga u zatvor, gdje on konačno i umire. Mihajlo iskorištava taj sukob i širi svoju vlast na Neretvansku Kneževinu.⁴³

U Srbiji su sljedeće tri godine obilježene sukobima za vlast, ali Simeon na kraju postavlja Zahariju za vladara, što nije ispalo kako su očekivali. Zaharija je bio probizantski orijentiran vladar⁴⁴ i diže se protiv podređenosti caru Simeonu. Simeon ponovno šalje Sigricija i Marmaju, ali Zaharija kao simbole pobjede šalje njihove glave i oružje bizantskom caru. Simeon ponovno napada Srbiju i želi postaviti novog cara, Časlava.⁴⁵ Simeonove trupe pod Alogoboturom uništavaju čitavu Srbiju i Zaharija bježi u Hrvatsku. Kako bi prihvatili novog kneza, Časlava Klonimirovića, pozvani su svi srpski župani koji su potom uhvaćeni i odvedeni u ropstvo, a Simeon odlučuje čitavu zemlju opustošiti i priključiti Bugarskoj 924.

⁴¹ Za siguran prolaz do Raške, Mihajlo je nagradio Srbe, ali za dobre odnose je tražio i vlastiti danak za što dobiva Mutimirovu braću, pošto on želi samostalno vladati.

⁴² Konstantin Porfirogenet, *O upravljanju carstvom*, str. 86.

⁴³ Isto, *O upravljanju carstvom*, str. 87.

⁴⁴ Kir Roman je želio progurati Zahariju na mjesto Srpskog cara prije nego što se te titule dočepao Pavle (nakon Petrove smrti). Tek nakon što se Pavle okrenuo protiv Bugara, Simeon odlučuje postaviti Zahariju, ali na njegovu žalost on je i dalje osjećao lojalnost prema Bizantu koji ga je želio postaviti za cara odmah po Petrovoj smrti.

⁴⁵ Česlav jest Strojmirov unuk koji se rodio u Bugarskoj nakon što se njegov otac Klonimir oženio Bugarkom.

godine. Simeon kontrolira taj prostor sve dok mu Hrvatske trupe pod vodstvom kralja Tomislava nisu nanijele ogroman poraz, što je ujedno bio i jedini poraz cara Simeona u bitci. Po smrti Simeona i dolaskom njegova sina Petra, Časlav koji je tada živio u Preslavu, bježi u Srbiju. Časlav od 927. godine ponovno ujedinjuje Srbiju i biva potpuno podložan Bizantskom caru, koji od tada bijaše Konstantin VII. Porfirogenet.⁴⁶

Zaključno, Hrvatski kralj Tomislav zbog svojih vojnih uspjeha u 10. stoljeću nagrađen je od Bizanta i dobiva na upravu dalmatinske gradove koji su bili pod vlašću Bizanta. Time Hrvatska uz Bugarsku postaje najsnažnija slavenska država na Balkanu, ali u drugoj polovici 10. st. gubi taj status ponovnim jačanjem Bizanta i dolaskom nove „sile“ na Jadranu, Mlečana. S druge strane, Srbija je kao prvi susjed Bugara na čestoj meti. Bugarska zajedno s Bizantom pokušava putem pojedinih članova vladarske obitelji podmetnuti Srbiju pod svoj utjecaj. Konačno, 924. godine Simeon je uspijeva podvrgnuti sebi. No, po smrti Simeona, 927. godine, pod Časlavom opet se odmiču Bugarima i podilaze Bizantu, ali dolaskom Samuila ponovno padaju pod Bugare.⁴⁷

4.3. Simeonova epizoda na Balkanu

Simeon nakon 913. godine učestalo ratuje s Bizantom i to za sobom povlači i izravne sukobe sa Srbijom i Hrvatskom na prostoru Balkana. Srbija je bila izrazito jače pogođena zbog svog geografskog položaja, a njezini vladari zbog nemogućnosti obrane protiv Simeona često mijenjaju saveznike kako bi smanjili već nastalu štetu. Hrvati su u ovim sukobima podupirali probizantske srpske vladare. Kralj Tomislav 926. godine ostvaruje vrlo značajnu pobjedu nad Simeonovim trupama i uz pomoć papinih poslanika, sklopljen je mir 927. godine ili godinu kasnije između zaraćenih strana. Ova pobjeda, odnosno poraz Bugara od Hrvatske s najvećim je oduševljenjem dočekan u Bizantu. Konstantin Porfirogenet pobliže je opisao dojmove koje je ta pobjeda ostavila i uz to opisao veličinu hrvatske vojske i mornarice, ali brojke se čine pomalo nevjerojatnima i Budak piše kako ih ne možemo uzimati sa sigurnošću, ali da govore o iznimnoj važnosti te pobjede nad Alogoboturim trupama i važnosti savezništva Hrvata i Bizanta te poštovanje koje je Bizant pridavao Hrvatima. Porfirogenet također piše da Hrvati

⁴⁶ Konstantin Porfirogenet, *O upravljanju carstvom*, str. 87.-88.

⁴⁷ *Historija naroda Jugoslavije I.*, str. 126-127.

nikada nisu sklopili savez s Bugarima te da im nikada nisu plaćali danak već da su samo razmjenjivali darove.⁴⁸

4.4. Posljedice Simeonove smrti na Bugarsku

Simeon umire 927. godine i nasljeđuje ga njegov sin Petar I.⁴⁹ Petar nije vidio poseban razlog za nastavak ratovanja. Petar je ubrzo sklopio mir s Bizantom, za što je nagrađen rukom princeze Marije Lakapene, unuke cara Romana i priznat je kao bugarski car te je priznata i bugarska patrijaršija koju je Simeon osnovao u sutonu svoga života. Mir koji je uslijedio nakon 927. godine dao je plodno tlo za razvoj bizantsko-bugarskih odnosa i njihov daljnji razvoj kao srednjovjekovnih država. Razdoblje nakon Simeona nije bilo blagonaklono prema Bugarima jer su ih često napadali Pečenezi, Mađari i Bizant te to razdoblje označava veliki pad u snazi Bugarske. Oslabljeno Bugarsko Carstvo iskorištava Bizant i ponovno preuzima prevlast na azijskom i balkanskom dijelu carstva. Najznačajnija dva cara s Bizantske strane su u to vrijeme zasigurno Konstantin VII. i Bazilije II.⁵⁰

Ovdje valja istaknuti i dio iz knjige *De administrando imperio* gdje se Konstantin Porfirogenet u jednom kratkom podnaslovu dotiče pitanja Bugara i Pečenega⁵¹ te piše kako su Bugarska i Bizant trenutno u miru te da su oni strahoviti ratnici, ali da se boje Pečenega zbog njihovog mnoštva i snage te uvijek nastoje s njima biti u miru. Važno je spomenuti i raniji kontekst i ratove sa Simeonom gdje Bizant gubi velike dijelove svoga Carstva na konto Simeona. U trenutku pisanja svoga djela *De administrando imperio* oko 950. godine, Simeon umire i Bizant sklapa mir s Bugarima te on samo pokušava upozoriti svoga nasljednika Romana o opasnosti Bugara i koliko je važan njihov međusobni mir.⁵²

⁴⁸ Budak, Neven, *Hrvatska i Bizant u 10.st.*, Tabula, Pula, 2014., str. 53.

⁴⁹ Danas slavljen kao svetac u Bugarskoj pravoslavnoj crkvi

⁵⁰ Goldstein, Ivo; Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijek*, str. 177-179.

⁵¹ Pečenezi su nomadsko pleme turkijskog podrijetla čija izvorna domovina nije poznata. Isprva naseljavaju prostore između Volge i Urala (8. i 9.st.), a potom ih Hazari i Kumani tjeraju na zapad 889. gdje se priključuju Mađarima. Sudjeluju u mnogim napadima na Bizant, Kijevsku Rusiju, Bugarsku, itd., ali nakon 11.st. čine važnu zajednicu s Mađarima gdje konačno i gube svoj identitet.

⁵² Konstantin Porfirogenet, *O upravljanju carstvom*, str. 26.

5. STANJE U BUGARSKOJ NAKON SIMEONA

Nakon Simeona, Bugarska ulazi u vrlo mirno razdoblje, ali iznimno teško na unutrašnjem planu Bugarskog Carstva. Dolazak Nikefora Foke na vlast u Bizantu izazvao je sukobe s Bizantom nakon što je prekršio sporazum koji je potpisan još 927. godine između Bizanta i Bugarske te je prekinuo plaćati obavezni danak koji se plaćao već 40 godina. Bugarska koja je već bila izmučena ratovima ne doživljava prevelike uspjehe te bizantska vojska 967. godine uspijeva potisnuti Bugare sve do gorja Balkan. Slabost bugarske vojske bila je očigledna i sve je aludiralo na to da ju je moguće u potpunosti uništiti. Bizant se nije odlučio na takav korak jer je vodio ratove s Arapima na istoku, čime je Bugarska dobila priliku za oporavak. Naravno, jedan od glavnih uzroka takve slabosti nekada velike vojne sile ekonomske su neprilike koju su uzrokovali Simeonovi ratni pohodi. Unutar države sve su više jačali veliki zemljoposjednici, a slobodne seljačke zajednice također su doživljavale svoj procvat unutar velikih margina Carstva. Svjetovna i crkvena aristokracija (u najvećem dijelu redovništvo) žele kako god je moguće podvrgnuti seljaštvo pod svoju domenu, upravo zbog toga. To njihovo nezadovoljstvo najbolje se odrazilo putem bogumilskog pokreta.⁵³

Početak bogumilskog pokreta⁵⁴ u Bugarskoj možemo pratiti od prve polovice 10. st., a svoj najveći zamah doživio je u vrijeme Simeonova sina, Petra (927.-969.). Bogumili su bili strogi zagovaratelji toga da je materijalni svijet stvorio Sotona i da je sve materijalno, pa tako i čovjek, djelo Sotone, a glavni je cilj duše (koja pripada svijetu Dobra) da se oslobodi materijalnog. Početkom svojega djelovanja nisu agresivno djelovali protiv svojih „protivnika“⁵⁵ nego su samo naglašavali ogromne razlike između nositelja svjetovne vlasti, velikaša, i tadašnjeg seljaštva u Bugarskoj. Ovo je također bio i odraz negodovanja prema Petrovoj politici dopuštanja sve većeg prodora bizantskih utjecaja. Petrova politika bila je potpuna suprotnost Simeonovoj ratobornosti, što je iznimno ljutilo članove pokreta, a također i dijelove aristokracije. Uz postojanje ovakvih unutarnjih problema, jasno je zašto je Bugarska politički i vojno „ogoljena“ i slaba protiv vanjskih opasnosti. Polagano poniranje Bugarske možemo uočiti još 931. godine kada srpski knez Časlav Klonimirović uspijeva pobjeći iz Bugarskog zarobljeništva i uz određenu pomoć svojih sunarodnjaka reorganizirati srpsku kneževinu koja je bila pod vrhovnom vlašću Bizanta. Probizantski je bila orijentirana i

⁵³ Brandt, Miroslav, *Opća povijest srednjega vijeka*, str. 433.-435.

⁵⁴ Bogumilski pokret je nastao od učenja popa Bogumila koji je pozivao na povratak ranom kršćanstvu, odbacivanje crkvene hijerarhije i odupiranje crkvenoj i svjetovnoj vlasti. Nastalo je na području Prvog Bugarskog Carstva.

⁵⁵ Protiv crkve i svjetovnih velikaša

Hrvatska u vrijeme Krešimira II., tako da je Bugarska, nakon što je potisnuta do gorja Balkan 967. godine, na zapadu okružena neprijateljima.⁵⁶

6. MAKEDONSKI USTANAK I VLADAVINA SAMUILA

Bazilije II., sin Romana II., nasljeđuje Ivana Cimiska na vlasti te Bizantom ponovno vladaju oni koji su „rođeni u grimizu“, a ne velikaški vojskovođe. Njegov dolazak na vlast nije tekao glatko jer je nakon smrti Ivana Cimiska izbio građanski rat oko prijestolja između Barda Sklera i Barda Foke. Tako da iako se njegova vladavina računa od 976. godine, on je samostalno počeo vladati tek 986. godine.⁵⁷ Balkanski narodi osjećaju prevrate u Bizantu te koriste unutarnje slabljenje Bizanta. Prvi od njih su Makedonci koji tjeraju Bazilija II. na njegov prvi samostalni pothvat 986. godine. Ustanak Makedonaca predvođen četvoricom sinova komesa Nikole (provincijalni namjesnik Bizanta u Makedoniji) pretvara se u pravi oslobodilački rat u kojemu se teži otkinuti Bizantu Balkan. U međuvremenu bugarski car Boris bježi iz Carigrada s bratom Romanom, ali pogiba na granici dok Roman uspješno bježi. Roman, iako nije ostvario svoje težnje za krunom, uspijeva u svojoj namjeri bijega iz Carigrada, a krunu će kasnije preuzeti najmlađi od komesovih sinova, Samuilo.⁵⁸

Samuilo stvara moćno Makedonsko Carstvo koje se protezalo čitavim makedonskim prostorom (osim Soluna), bivšim prostorom bugarskog carstva, Tesaliju, Epir, dio Albanije s Dračem, te Rašku i Duklju, a sjedište mu biva isprva u Prespi, a kasnije u Ohridu. Obnavlja bugarsku patrijaršiju koju je ukinuo Ivan Cimisk. Valja se vratiti Baziliju II., ono što ga pokreće na rat protiv Samuila jest njegovo osvajanje Larisse 986. godine, no njegov pohod kroz Trajanova vrata na Serdiku doživio je veliki neuspjeh, a povratkom u Carigrad izbija novi građanski rat. Protiv Bazilija dižu se velikaši potaknuti njegovim neuspjehom te na scenu ponovno stupaju Barda Skler i Barda Foka. Barda Foka, koji pridobiva čitavu Malu Aziju, daje uhititi Bardu Sklera i kruna se gotovo našla u njegovim rukama, kada Bazilije II. poziva u pomoć Vladimira Kijevskog, koji sa svojom varjaško-ruskom vojskom poražava pobunjenike kod Hrizopola i Abidosa gdje Foka gubi život 989. godine te Vladimir Kijevski spašava vladavinu Bazilija II. Varjaško-ruska vojska će i u budućnosti biti saveznik Bizanta i priskakati mu u pomoć kada god to bude bilo potrebno. Iz tog saveza proizlazi pokršćavanje kijevske države, slavenske zemlje s najbližavijom budućnosti i stavlja ju pod vjersko i

⁵⁶ Brandt, Miroslav, *Opća povijest srednjega vijeka*, str. 435.-436.

⁵⁷ Ostrogonski, Georgije, *Povijest Bizanta 324.-1453.*, str. 173.-174.

⁵⁸ Isto, str. 174.-175.

duhovno vodstvo Bizanta, što će dodatno povezati države i proširiti bizantski utjecaj koji će još niz stoljeća utjecati na Rusiju.⁵⁹

Samuilo u međuvremenu nastavlja svoju ekspanzionističku politiku osvojivši 990. godine Travunju i Zahumlje te uspijeva od Mađara otrgnuti dio Srijema. Tada je njegova moć dosegla svoj zenit i proglašava se carem, a u Ohridu osniva samostalnu makedonsko-bugarsku arhiepiskopiju kao što je već navedeno. Nakon tih se uspjeha Samuilo okreće Hrvatskoj kojom tada vlada Stjepan Držislav i uspijeva prodrijeti sve do Zadra, dok ga nije spriječio Bazilije II. koji je tada svu svoju pažnju mogao usmjeriti na rat sa Samuilom jer drugih sukoba nije bilo. Time je od svih balkanskih zemalja nepokorena ostala jedino Hrvatska. U tim okolnostima saznajemo od Tome Arhiđakona da je tada knez Držislav primio od Bizanta kraljevske znakove (mač, žezlo, krunu) i priznao mu pravo da sebe i one koji dođu poslije njega naziva „rex Dalmatie et Croatie“, čime nije prekinuto njihovo vrhovništvo nad temom Dalmacijom.⁶⁰

Između 991. i 994. godine bitke između Bazilija i Samuila nisu donijele niti jednom od njih prevelike uspjehe, a upravo je 994. godine Bazilije primoran svoje snage ponovno premjestiti na istok kako bi se organizirao u obrani Aleppa. Oslabljenu obranu na zapadu koristi Samuilo i dopire sve do Soluna, Atike i Korinta, a Bazilije tek 995. godine nakon obrane Aleppa uspijeva potpunu pozornost posvetiti tome. Godine 997. godine na rijeci Sperhaj, Bizant odnosi veliku pobjedu, a Samuilo za dlaku spašava svoj život. Na tu pobjedu Bazilije veže još nekoliko pobjeda u Bugarskoj te između gorja Balkan i Dunava, u Tesaliji i potom u južnoj Makedoniji. Samuilu izmiče tlo pod nogama; 1004. godine nakon što je izgubio čitavu Bugarsku gubi i Skopje, a sljedeće godine uspijeva izgubiti i Epir. Unatoč tim velikim gubitcima, uspijeva se odupirati još sljedećih devet godina velikom Baziliju II. Konačan pad Samuilo doživljava u ljeto 1014. godine kada njegova makedonsko-bugarska vojska u klancu Kimbalonga, podno Bjelasice, doživljavaju posljednji poraz i konačan pad. Samuilo unatoč porazu izbjegava zarobljavanje i odlazi u Prilep, dok njegove trupe nisu dijelile njegovu sudbinu, nego su doživjele nešto puno gore. Bazilije II. uspijeva zarobiti otprilike 15 000 vojnika koje je podijelio na kohorte od 100 ljudi i svakoj od kohorti dao je oslijepiti 99 vojnika i ostavio je jedno oko jednome vojniku kako bi mogao odvesti svoju kohortu nazad svome caru. Kada je Samuilo vidio svoje slijepce vojnike, navodi se u izvorima da je umro od kapi 6. listopada 1014. godine. Ostatci njegovih trupa pružaju otpor sve do 1018. godine kada

⁵⁹ Ostrogonski, Georgije, *Povijest Bizanta 324.-1453.*, str. 176.-177.

⁶⁰ Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 342.

Bazilije ulazi u Ohrid, ukida Makedonsko Carstvo i podvrgava njegovu arhiepiskopiju bizantskom caru, a ne carigradskom patrijarhu (u tom području ostaje autonomna). Područje bivšeg makedonskog i bugarskog carstva pretvoreno je u teme, a zasebna je formirana u Srijemu. Ostali dijelovi velike makedonske države ulaze u vazalni odnos s Bizantom.⁶¹

Iako se pokazao kao surov i nemilosrdan vojskovođa, politika Bazilija II. prema poraženim narodima bila je umjeren i razumna. Iako je vrlo lako mogao baciti zemlje na koljena i strogo ih kazniti, on je shvativši njihove muke i ono kroz što su prošli i kroz što će proći u godinama nakon rata, njima nametnuo razumne uvjete. Dopušta svojim novim podanicima da poreze koje im nameće plate u naturi, a ne u zlatu kojega nije bilo. Uspjeh protiv Samuila i ponovno zauzimanje Balkanskog poluotoka za samog je Bazilija imalo ogroman značaj i za njegovu unutarnju politiku jer je središte Carstva prebačeno iz Male Azije na Europski dio Carstva, što je njemu bilo od velikoga značaja.⁶²

⁶¹ Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, str. 341.-342.

⁶² Ostrogonski, Georgije, *Povijest Bizanta 324.-1453.*, str. 180.-181.

7. ZAKLJUČAK

Prvo Bugarsko Carstvo zasigurno je jedno od najutjecajnijih i najznačajnijih Carstava ranoga srednjega vijeka. Njegovo postojanje obilježilo je primanje kršćanstva, mnoga osvajanja te politički i ratni sukobi sa susjednim državama i carstvima. Od Asparuha, koji je formalno stvorio Carstvo, pa sve do Samuila, Carstvo je mijenjalo sliku tadašnje jugoistočne Europe. Ne može se zanemariti ni utjecaj Prvog Bugarskog Carstva na politiku Bizanta jer je njihova konstantna prijetnja primorala Bizant da na sve moguće načine ubrza primanje kršćanstva kod Bugara kako bi mogli barem u nekom aspektu imati kontrolu nad neprijateljski nastrojenim susjedima. Valja istaknuti kako je, usprkos svim nesuglasticama koje su vladale između Bizanta i Bugarske, bilo trenutaka kada su Bugari pomagali Bizantu, kao u vrijeme ustanka Tome Slavena i brojnih ratova s Arapima.

Unatoč veličini i vojnoj snazi, Prvo Bugarsko Carstvo nije krasila vješta diplomacija što ih je koštalo i konačne pobjede nad Bizantom u vrijeme carevanja Simeona. Veliki problem koji je pratio Prvo Bugarsko Carstvo čitavo vrijeme njegovog postojanja jest njegov geografski položaj. Prvo Bugarsko Carstvo sa svih je strana bilo okruženo neprijateljima – Bizant, Srbija i Franačka, s kojima je Bugarska neprestano ulazila u sukobe koji su kočili daljnji napredak Bugarskog Carstva. Troškovi ekspanzionističke politike često su bili preveliki, izrazito za vrijeme i poslije carevanja Simeona, čime je Bugarska često bila ranjiva pred drugim velikim srednjovjekovnim silama i, koliko god osvajali, nisu na duže vrijeme uspijevali zadržati ogromna prostranstva svojega Carstva pred drugim vojnim silama.

Konačno, snaga Bizanta i cara Bazilija II. uspjela je nadvladati Prvo Bugarsko Carstvo i ugasiti ga 1018. godine, kada Bazilije ulazi u Ohrid i podvrgava čitavo područje Bugarskog Carstva sebi. Unatoč svom relativno kratkom vremenu postojanja, Prvo Bugarsko Carstvo ostavilo je veliki trag u slici srednjovjekovne Europe, što se može vidjeti u ponovnom stvaranju Drugog Bugarskog Carstva stoljeće kasnije.

8. LITERATURA

1. Brandt, Miroslav, *Opća povijest srednjega vijeka*, SNL, Zagreb, 1980.
2. Brandt, Miroslav, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
3. Budak, Neven, *Hrvatska i Bizant u 10.st.*, Tabula, Pula, 2014.
4. Goldstein, Ivo, Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi liber, Zagreb, 2006.
5. *Historija naroda Jugoslavije I.*, Školska knjiga, Zagreb, 1953.
6. Konstantin Porfirogenet, *O upravljanju carstvom*, Dom i svijet, Zagreb, 2003.
7. Ostrogorski, Georgije, *Povijest Bizanta 324-1453.*, Golden marketing, Zagreb, 2006